

İslam Hukukunda Telfik Nazariyesi

Emrah DEMİRTAŞ*

Arş. Gör. İbrahim SİZGEN**

Atıf / ©- Demirtaş, E. - Sizgen, İ. (2018). İslam Hukukunda Telfik Nazariyesi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 535-567.

Öz- İslâm Hukuku canlı, dinamik ve yürürlükte olan bir hukuktur. Bu dinamikliğini İslam hukuku, fukahânın nassa dayalı içtihatlarından almıştır. Nitekim Mecelle maddelerinde yer alan ve ulema tarafından önem atfedilen "Zamanın değişimiyle, hükümlerin değişmesi inkâr edilemez" kaidesi bunu açıkça ifade etmektedir. Şer'î-amelî hükümlerden olup yaşadığımız çağda bir problem haline gelen telfik ve telfik ile ilgili olan taklid, mezhepler arası intikal, tetebu'r-ruhas, teysir ve ihdasu Kavli's-sâlis (üçüncü görüş ortaya çıkarma) gibi lafızlar temelde her ne kadar birbiriyle aynı oldukları gözlemlense de amelî boyutta bu kavramlar birbirine zıt oldukları anlaşılmıştır. Terim olarak farklı görüş ve hükümleri birleştirmek anlamına gelen telfik, hicri yedinci asırdan itibaren usûlcüler arasında tartışılan bir konu olmuştur. İslâm Hukukunda içtihada dayalı bir mesele olan telfik, genellikle fıkıh usûlü kaynaklarının taklit bölümünde ele alınmış olup birçok risalede işlenmiştir. Dolayısıyla telfik, içtihat ve taklitte olmak üzere ikiye ayrılır. İsmail Hakkı İzmirli, telfiki tek bir olayda ve iki olayda gerçekleşen olmak üzere iki bölümde ele almıştır. Seyyid Bey ise icmâya muhâlif olan ve olmayan şeklinde taksimde bulunmuştur. Müçtehitler döneminden sonra uygulamada telfike başvurulmuş, ayrıca her mezhep müçtehitlerinin görüşleri arasında telfik dinin hükümlerini hafife almamak kaydıyla genellikle câiz görülmüştür. Telfikin câiz olmadığını ileri süren fakihler de vardır. Ancak onların bu tutumu aşırılık ve bağnazlık gibi ifadelerle eleştirilmiş ve nassın ruhuna aykırı olmayacak şekilde iyi niyet besleyen müleffikin (telfik yapan kişi) telfiki usûlcülerce kabul görmüştür.

Anahtar sözcükler- Telfik, taklid, içtihad, İslam hukuku, teysir

Makalenin gelişi: 23.01.2018; Yayına kabul tarihi: 12.06.2018

* Kayseri Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Müd. Kursiyeri, e-posta: emrahdemirtas@hotmail.com (ORCID: 0000 0003 3967 4523)

** Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı, e-posta: ibrahimsizgen@hotmail.com (ORCID: 0000 0003 3669 8589)

§§§

1. İSLAM HUKUKUNDA TELFİK

1.1. Telfik'in Sözlük Anlamı

Köken olarak لفق mazi fiilinin sülâsî mudaaf fiilinin mastarı olan telfik, iki kumaşı bir araya getirmek, iki şeyi birleştirmek, kumaşın iki tarafını yan yana getirip dikmek için birleştirmek ve iki dudağı birleştirerek konuşmaya çalışmak manalarında kullanılmıştır. “Herhangi bir kavim telfik etti” denildiğinde ise mecâzî olarak aralarının düzeldiği manası kastedilmiştir.¹ Ayrıca telfik kelimesi uydurmak, süslemek, ulaşmak, iltihak etmek, anlamak, elde etmek ve eli boş dönmek anlamlarında da kullanılmıştır.²

Mücerret haldeki ل-ف-ق'nin mastarı olan لفق ise bir şeyi isteyip de nail olamama anlamında kullanılmıştır. Kalıbın değişmesi ile ل-ف-ق fiilinin anlamları da değişmektedir:

- İkinci babdan (لَفَّقَ يَلْفُقُ) olan لفق kelimesi, birbirinden ayrı iki parçayı dikip birleştirmek, bir bütün haline getirmektir.
- Dördüncü babdan (لَفَّقَ يَلْفُقُ) olan لفق lafzı ise bir şeyi elde etme ve ulaşma anlamındadır. Hatalı ve kuraldışı cümlelere الكلام الملقف mülefek kelimeleri denilmiştir.³ Muhaddislerin ise iki farklı görüşün cem edildiği duruma telfik ismini vermeleri ise telfik'in ikinci babdan türeyen anlamına yöneliktir.⁴

Telfik kelimesi, fıkhîta bazen sözlük anlamlarından olan birleştirme manasında da kullanılmıştır. Örneğin yemin keffaretinde on fakirin bir kısmını giydirmek kalan kısmını da yedirmek, kadının adetli ve temiz günlerini belirlemek için temiz günleri ile düzensiz adet günlerindeki temiz günlerinin birleştirmelerini ifade etmek için telfik lafzı kullanılmıştır. İslam ülkesinde yaşayan zimmînin cizye ödeyip ödemeyeceği meselesinde de telfik lafzı istimal edilmiştir.⁵

¹ İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mukrem, *Lisânu'l Arab*, III. Baskı, Daru Sadır, Beyrut, H. 1414, s. 330.

² er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkadir, *Muhtâru's-Sihâh*, Mektebu Lubnan, Beyrut, 2006, s.529.

³ Heyet, *el-Mu'cem'ul- Vasît*, Mektebetü's-Şurûki'd-Duveliyye, 2004, s. 885.

⁴ Elbâni Muhammed Said, *Umdetu't-Tahkîk fi't-Taklîd ve't-Telfîk*, Dâru'l-Kâdirî, Dimeşk, 1997, s. 91-92.

⁵ Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhim b. Ali b. Yusûf, *el-Mühezzeb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2004, II, 252. Örnekler için bkz, Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 252-253.

1.2. İstilâh Manası

İki veya daha fazla mezhebin birbirlerine zıt olan hükümlerini belli bir işte, bir olayda cem etmektir. Örneklendirecek olursak, abdestli bir kimsenin hem mahremi olmayan kadına dokunduğu hem vücudundan kan aktığı halde birinci durumun Hanefî, ikinci durumun ise Şâfiî mezhebine göre abdesti bozmadığı hükümlerini bir araya getirip kendini abdestli sayması gibi.⁶

İslam hukuku alanında telif edilen eserlerde telfik, başlıca üç anlamda kullanılmıştır.

a) İslam hukuku eserlerinde telfik, bazen, içtihadî ihtilaftan ötürü olmayıp iki farklı hükmü birleştirerek uygulamak anlamında kullanılmıştır. Örneğin; “yemin keffaretinde on fakirin bir kısmını yedirmek diğerlerini giydirmek şeklinde telfik yapılması caiz değildir” denirken bu mana kastedilmiştir.

b) Telfik kelimesi bazen, bir meselede önceki müçtehitlerin söylemediği ve onların görüşlerinin ortak noktasının aksine yeni bir görüş ortaya atmaya yönelik bir manada kullanılmıştır. Daha çok icma bahsinde incelenen bu meselenin taklîd değil icthâd ile ilgili olduğu açıktır. Buna içtihatla telfik denilebilir.

c) Belirli bir meselede birden fazla içtihadî görüşle amel edip ortaya öyle bir durum çıkar ki; bu durumu hiçbir müçtehit kabul etmez. Böyle duruma ise “taklitte telfik” denilmektedir.⁷

İlk dönemlerde fıkıh alanında yazılmış eserlerde yedinci asra kadar bildiğimiz fikhî manasıyla telfik lafzı kullanılmamıştır. Hatta bu dönemde İslami ilimlerde kaleme alınan diğer eserlerde de telfik kelimesi kullanılmamıştır.⁸

1.3. İçtihad Alanında Telfik

İçtihad alanında telfik, iki açıdan değerlendirilebilir. Şöyle ki; iki veya daha fazla müçtehidin herhangi bir konu üzerinde içtihat ederek farklı görüşler sunup ve onlardan sonra gelen müçtehidin önceki müçtehitlerin görüşlerinden ya da doğrudan kendi görüşünü ortaya koyduğu içtihatıdır ki, bu durum önceki ihtilaflara olduğu gibi bu ihtilaflarda meydana gelen ortak noktaya da ters düşer. Böyle bir telfik anlayışı şimdi sunacağımız iki sorunun açığa kavuşturulmasını gerekli kılmaktadır:

⁶ Kaya, Eyyüp Said, “Telfik”, *DİA*, 2011, XL, 401.

⁷ Karaman, Hayreddin, *İlmihal İman ve İbadetler*, Ankara, 2006, I, 46.

⁸ Remuylî, Abdülkerim, *Tağayyuri-İ Fetvâ bi Tağayyuri-İ İçtihad*, Daru'l-Kutubi'l İlimiyye, 1971, s. 256.

a) (احداث قول ثالث) Sahabe veya herhangi bir müçtehit bir konu üzerinde iki veya daha fazla görüş sunduktan sonra, daha sonraki bir asırda başka bir müçtehit, bu görüşlerden farklı olarak üçüncü bir görüş sunabilir mi?

b) Daha sonra ki bir asırda gelen bir müçtehid, bir meselede bir başka müçtehidin, diğer ikinci bir meselede ikinci bir görüşünü alabilir mi? Bu meselele âlimler fasıl ve tafsil adını vermektedirler.⁹

Ulema bu sorulara farklı cevaplar vermişlerdir. İmam Gazzâlî (ö.505/1111), üçüncü bir görüş ileri sürmenin caiz olduğunu savunmaktadır. Bir meselede bir veya iki görüş vardır demek üçüncü görüşün olmadığına işaret etmemektedir. Dolayısıyla kesin bir bilgiye sahip olunmadan üçüncü bir görüş engellenemez.¹⁰

Hanefî usûlcülerinden Pezdevî (ö.482/1089) ise: “Bir dönemde, belli bir sayıdaki görüşten başkasının ortaya çıkmaması, onlara uymayan üçüncü bir görüşün bâtil olduğuna dair icma mahiyetinde delil kabul edilir” diyerek bunu caiz görmemiştir.¹¹

1.4. Fasl ve Tafsil Kavramları

Daha önce de açıkladığımız gibi fasl ve tafsil; son dönem müçtehitlerin erken dönem müçtehitlerin görüşlerini alması hususuna denir.¹²

Hayrettin Karaman hoca müteahhir ulemadan Kadı Beydâvî (ö. 685/1286), İbnu's Sübkî (ö.771/1369), Karâfî (684/1285) gibi bazı bilginlerin bu iki konuyu (üçüncü bir görüş ileri sürme ve fasl-tafsil) ayrı konular şeklinde ele aldıklarını; Âmidî (ö. 631/1243), İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249), Sadru's-Şerî'a (ö. 747/1346), İbnü'l-Hümmam (ö. 861/1457) gibi bazı usûlcülerin de meseleyi tek konu şeklinde incelediklerini dolayısıyla olumlu veya olumsuz bir hükme vardıklarını ifade etmiştir.¹³

Bu iki usûl meselesini ayrı ayrı veya tek mesele halinde ele alanlar; mutlak caiz, mutlak caiz değil ve tafsilata tabidir şeklinde yorumlar yapıp ihtilaf etmişler, kısmen veya tamamen caiz değildir diyenler, delil olarak icmayı göstermişlerdir. Caiz görenler, aslında meselenin ihtilafı olduğunu, bir iki görüşün

⁹ Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010, s. 222.

¹⁰ Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ min İlmî'l-Usûl*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2009, I, 199.

¹¹ Pezdevî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed, *Kenzü'l-Vüsûl ilâ Ma'rifeti'l-Usûl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, III, 234.

¹² Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, s. 214.

¹³ Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, s. 214.

bilinmiş olmasının, daha başka görüşlerin bulunmadığına delil oluşturmaya-
cağını, özellikle sahabe döneminden sonra bütün görüş farklılıklarını belirle-
menin oldukça güç olduğunu ileri sürmektedirler. Ayrıca bu tartışmaya katılan-
lar, ihtilafli meselenin bağlı bulunduğu konuyu bütünüyle ele almamış, cüz'i
olarak yalnız sözü edilen konu üzerinde durmuşlardır. Örneğin namazın taha-
ret rüknü ile vakit rüknünde ihtilaflar varsa bunların namaz konusunda – tek
olaydaki ihtilaf gibi- değil, birbirinden farklı iki ihtilafli mesele olarak değeren-
dirmişlerdir.¹⁴

2. TAKLİTTE TELFİK

Taklitte telfikin gerçekleşebilmesi için bir olayda birbirine muhalif iki
görüşle bir arada veya ikincisinin etkisi kalkmadan diğeriyle amel etmek gere-
kir. Sözgelimi, abdestin kan aldirmekle bozulmayacağı hususunda Şâfiî'yi,
kadının vücuduna dokunmakla abdestin bozulmayacağı hükmünde de Ebû
Hanîfe'yi taklîd eden ve bu iki taklîdin birleştiği aynı abdestin sahih olduğu
kanaatinde olan kimse, telfiki gerçekleştirmiştir. Ancak iki görüşle bir arada
veya aynı zamanda amel etmez de önce biriyle, başka bir zaman da diğeriyle
amel eder, ikinciyle amel ederken de birinci görüşün amel üzerinde etkisi kal-
mamış bulunursa, bu telfik değil, önceki mezhepten dönme ve ikinci bir mez-
hebe geçmedir. Bu konunun telfik konusundan ayrı olarak değerlendirilmesi
gerekir.¹⁵

2.1. Taklitte Telfiki Caiz Görmeyenler ve Gerekçeleri

Hanefî mezhebi fukahâsından Kâsım b. Kutluboğa (ö.879/1474),
Ömer b. Nuceym (ö. 1005/1596), Ebu'l-İhlâs el-Hasen eş-Şürünbülâf
(ö.1069/1659), Alâuddîn Haskefî (ö. 1088/1677), İbn Âbidîn (ö.1252/1836);
Şâfiî hukukçulardan İzzuddîn b. Abdisselâm (ö. 660/1262), İbn Hacer el-
Heytemî (ö.974/1567), Şemsüddîn er-Remlî (ö.1004/1596); Malikilerden
Şâtîbî (ö.790/1388) taklitte telfiki caiz görmezler.¹⁶

Taklitte telfiki kabul etmeyenlerin ileri sürdükleri gerekçeler ise şöyledir:

I. Telfikten dolayı icmâya aykırı bir durum meydana gelirse, telfik
bâtıl olur. Çünkü icmâya aykırı hükümler bâtıdır.

¹⁴ Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, s. 215.

¹⁵ Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, s. 225.

¹⁶ Şâtîbî, İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Lahmî, *el-Muvâfakât*, Daru İbn Affân, 1997, V, 98;
Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, s. 226.

II. Telfik, mezhep müçtehitlerinin ihtilafı hükümleri arasında olursa caiz değildir. Çünkü mezhebe bağlı diğer müçtehitlerin içtihatları da mezhep müçtehitlerinin onların içtihadına izin verdiği ve usulünü kullandığı için, mezhep imamının içtihadı sayılır.

III. Görüşleri birleştirilen iki imam, işlenen amelin bâtil olduğuna söz birliği etmişlerdir.

IV. Telfik, müslümanların icması ile bâtildir. Telfik, dini oyuncak haline getirmektedir.¹⁷

2.2. Taklitte Telfiki Caiz Görenler ve Muhaliflerine Eleştirileri

Hanefî fukahâsından Kâdî Necmeddîn İbrahim b. Ali et-Tarsusî (ö. 758/1357), Şeyhülislam Ebu's-Suûd (ö. 981/1574), Zeynüddîn b. Nuceym (ö. 970/1562), Muhammed Emin (ö. 987/1579); Mâlikî hukukçulardan Muhammed b. Ahmed ed-Düsûkî (ö. 1230/1815) ve Şah Veliyyullah Dehlevî (ö. 1180/1766) gibi âlimlerde telfiki caiz görürler.¹⁸ Bunlara göre şart ve cüzleri bulunan bir amelin bütün bu şart ve cüzlerinde belli bir müçtehide tabi olmanın gerekliliğini ifade eden ne bir nass, ne icmâ, ne de sağlam bir kıyas vardır. Dinin delil ve kaynaklarının gerekli kılmadığı hiçbir şey, farz ya da vacip olmaz. Ayrıca hiçbir âlim, telfikin haram olduğunu söylememiştir.¹⁹

Telfiki caiz görmeyenleri de şu zikredeceğimiz hususlardan ötürü de eleştirmişlerdir:

- Burada sözü edilen icmâ, usulün konusu olan icma değildir. Anlatmak istedikleri, bir konuda farklı görüşler ortaya çıktıktan sonra, daha farklı bir görüşün ileri sürülmemesinin sukûfî icmâ anlamına gelmesi ve bunun yeni bir görüşün bâtil olacağına delalet etmesidir. Bu tür bir icmanın delil olması kesin olmadığı gibi, böyle bir icmânın sübutu da mümkün değildir.²⁰

- Her müçtehit ister müstakil ister müntesip olsun, görüşü diğer müçtehitlerin görüşüne muhalif olursa, kendi içtihadına uyar. Bütün müçtehitlerin

¹⁷ Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, s. 228.

¹⁸ Düsûkî, Şemseddin Şeyh Muhammed Urfa, *Haşiyetü'd-Desûkî ala Şerhi'l-Kebir*, Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, ts, I, s. 20.
Zuhayli, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâm ve Edilletuhu*, Daru'Fikr, Dimaşk, 1986, I, 109; Ölmez, Sadi, *Mezhepler Arası Telfik ve Ulemanın Telfik İle İlgili Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, YYÜ, 2016, s. 39.

¹⁹ Abdurrezzâk Ahmed Senhurî, "et-Telfik beyne Ahkâmi'l-Mezâhib", el-Mü'temeru'l-Evvel liMecme'i'l-Buhûsi'l-İslamiyye, s. 67-69.

²⁰ Senhurî, *et-Telfik beyne Ahkâmi'l-Mezâhib*, s. 83.

ana kaynağı Kur'ân ve Sünnet olduğuna göre, mezhep müçtehitleri arasında caiz olan telfik, genel olarak da caizdir.²¹

- Görüşleri birleştirilen iki imam, işlenen amelin bâtil olduğunda söz birliği etmişlerdir” sözü tutarlı değildir. Çünkü her imam, “Bu amel görüşüme muhalefet edilen noktada bana göre bâtildir” diyebilir; fakat “Diğer imama göre de bâtildir” diyemez. Ona göre bâtil olan amel, diğer imama göre sahihtir.²²

- İcmâ ehli müctehidlerdir. Telfik konusu, müçtehitler döneminden sonra, yedinci yüzyılda ortaya atılmış ve mukallidler arasında tartışma konusu olmuştur. Böyle olunca, “Telfik, müslümanların icması ile bâtildir” demek, cüretli ve isabetsiz bir sözdür.²³

- Zaruret halinde yapılan telfikte, dinin oyuncak haline getirilmesi söz konusu olamaz. Çünkü oyuncak haline getirilmesi için bir art niyet olması gerekir. Böyle bir şey de burada söz konusu değildir.

Gerek içtihat ve gerekse taklîd yoluyla telfik meselesi, müçtehitler devrinin sonuna kadar tartışma konusu olmamıştır. Bununla beraber selef devrinde, uygulamada telfik görülmüş, ayrıca bir mezhebin müçtehitlerinin görüşleri arasında telfik genelde câiz görülmüştür. Taklîd yoluyla yapılan telfiki yasaklayan şer'î ve muteber bir delil olmadığı için iyi niyetle yapılan ve nasların lafız ve ruhuna aykırı olmayan telfikin caiz olmadığını savunanların delilleri zayıf kalmaktadır.²⁴

2.3. Bir Meselede Meydana Gelen Telfik

Herhangi bir meselede iki farklı mezhebin görüşünü alıp amel etme hususunda ulema ihtilaf etmiştir. Kimisi tek meselede telfik olduğu için yapılan amelin batıl olduğunu savunurken; kimisi de böyle bir meselede ihtilaf olduğu için batıl olduğu kanısına varmanın doğru olmadığını ifade etmiştir.

İzmirli İsmail Hakkı, *İlm-u'l-Hilâf* adlı kitabında hususla ilgili şunları söyler. “Dinin fûru’ kısmında taklidi caiz görenlerin önüne bir de “telfik” meselesi çıkıyor. Telfik; iki mezhebi bir araya getirerek amel etmek demektir. Telfik, bir veya iki hadisede olmak üzere iki türüdür. Bir hadisede olan telfik oyundur, ittifakla men edilmiştir. Mesela abdestli olan bir kimsenin vücudundan kan aktığında ve bir kadına dokunur sonra da namaz kıldığında bu kişi, Hanefî ve

²¹ Ebû Leys Semerkandî, *Te'sisü'n-Nezâir fi'l-Hilaf*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa Kasım, s. 9.

²² Ölmez, *Mezhepler Arası Telfik*, s. 40.

²³ Senhurî, *et-Telfik beyne Ahkâmî'l-Mezâhib*, s. 83.

²⁴ Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, s. 220.

Şâfiî mezheplerine göre telfîk yapmış olur. Buradaki telfîk bir hadisede (bir namazda) olduğu için geçersizdir, namaz sahih değildir. Aynı şekilde bir namazda başın bir kısmını mesh etmek konusunda Şâfiî'yi köpeğin temizliği konusunda Malik'i taklîd etmek, mezhepleri birbirine karıştırmak ve oynamak olduğundan bunlar, geçersiz sayılmıştır."²⁵

2.4. Birden Fazla Meselede Meydana Gelen Telfik

Tek meselede gerçekleşen telfikte ulema arasında ihtilaf olduğu gibi, bu hususta da âlimler ihtilaf etmişlerdir. Ama tercih edilen görüşe göre ve mütteahhir ulemanın yaptığı tercihe göre de birden fazla meselede telfik gerçekleşmesi durumunda dahi amel etmek caizdir.

İslam tarihine bakıldığında Müslümanlar sahabîye gelip soru sorduklarında hep aynı sahabeye soru sormuyorlardı. Bilakis farklı farklı sahabîye soruyorlardı ve aldıkları cevaba göre de amel ediyorlardı. Bilindiği üzere sahabe efendilerimizin birbirlerine muhalif görüşleri de vardı. Müslümanların sahabeye soru sorup onların verdiği farklı fetvalarla amel etmesi karşısına kimse de itiraz etmemiştir. Bundan dolayı da birden fazla meselede telfikin gerçekleşmesi durumunda hüküm bozmadıktan sonra caizdir.²⁶

Belli bir mezhebe bağlı olan kişinin gerektiğinde başka bir mezhebi taklîd edip, etmemesi hususunda üç farklı görüş vardır:

1. Belli bir mezhebe bağlanan o mezhebi kabul etmiş ve görüşlerini kendince doğru bulduğundan, başka bir mezhebi taklit edemez. Bundan dolayı da kendi mezhebinin dışına çıkamaz.

2. Bir mezhebe bağlı olan bir kimse başka bir mezhebe uymasında herhangi bir sakınca yoktur. İnsanlara bir şeyi yaptırmak veya yasaklamak Allah ve Resulünün emriyle ancak söz konusudur. Oysaki Allah Resulü hayatta iken insanlara belli bir mezhebe uymalarını zorunlu kılmamıştır. Dolayısıyla bir kişi istediği mezhebi taklîd edebilir.²⁷

3. İbnü'l-Hümâm bu meselede farklı bir yorumda bulunarak şöyle söylemiştir: Kişinin belirli bir meselede kendisini bağlayacak şekilde belli bir mezheple amel etmesi, bu konuda görüş bildiren başka bir mezheple amel etmemesini gerektirir. Bağlı bulunduğu mezhebin belli bir kısım görüşüyle amel etmiyorsa, başka bir mezhebin bu mevzudaki fetvasına uymada herhan-

²⁵ İzmirli, İsmail Hakkı, *İlmu'l-Hilâf*, Darü Saadet, İstanbul, 1912, s. 280-281.

²⁶ İzmirli, *İlmu'l-Hilâf*, s. 281.

²⁷ İzmirli, *İlmu'l-Hilâf*, s. 281.

gi bir beis yoktur. Çünkü kendisini bağlayan bir mezhebe uymasını gerektirecek herhangi bir husus, fıkhıta mevcut görülmemiştir. Fıkhın üzerinde durduğu tek vücut, herhangi bir âlimi tahsis etmeksizin onlara ittibayı emretmesidir.²⁸

İzmirli İsmail Hakkı, bu konu hakkında şöyle söylemektedir: “Halkın belirli bir mezhebe göre amel etmesi caizdir; taklîd ettiği imamın mezhebine uymayan bir içtihadı birbirine zıt iki hüküm ile amel eder, böyle yapınca, başka bir imamı taklîd ederek yaptığı ameli iptal etmemiş olur; çünkü fiilin yapılmış bitmiş olması, hâkimin hükmü gibidir, bir sonraki amel onu iptal etmez. Bundan dolayıdır ki, bir gün Şâfiî mezhebine, diğer gün de Maliki mezhebine göre namaz kılması caizdir.”²⁹

3. İki Görüşten Kolay Olanı Alma

Söz konusu bir meselede iki görüş olup, bu görüşlerden kolay ya da zor olanı tercih etme hususunda âlimler ihtilafa düşmüşlerdir.

a) İki görüşten en zor olanını almak kıyas yoluyla fıkhı muhaliftir. Çünkü Allah zengin, kul ise daima muhtaçtır. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “*O sizin için kolaylık ister...*”³⁰ yine başka bir ayeti kerime de “*Sizin için dinde zorluk kılmamıştır*”³¹ buyurmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v) de “Zarar vermek ve zarara zararla karşılık vermek yoktur”³² ve başka bir hadiste de “*Müsamaha dini olan Hanif din ile gönderildim*”³³ buyurmaktadır. Bu delillerde göstermektedir ki iki görüşten kolay olanı hangisi ise onu almak gerekir.

b) İki görüşten en hafifini tercih etmek ve bunu da “Din müsamahadır” diyerek deliller dinmek pek doğru değildir. Çünkü mükellefiyetin bizzat kendisinde zorluk vardır. Eğer dinin müsamaha olduğunu genel olarak alacak olursak insanoğlunun mükellefiyetini kaldırmakta daha iyi olurdu. Dinde müsamahadan, ancak bir meseleyi aslına rücu ettirip ve o meselede nefsi arzular amaçlanmıyorsa, o zaman bahsedilebilir.³⁴

²⁸ İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1316, XVI, 319; Zuhayli, Vehbe, *Mezhep Hükümlerinin En Kolayını Almada Kurallar*, (trc: M. Nuri AKTAŞ), İslam Hukuku Araştırmalar Dergisi, sy. 7, Nisan 2007, s. 402.

²⁹ İzmirli, *İlmu'l-Hilâf*, s. 282.

³⁰ Bakara, 2/185.

³¹ Hac, 22/78.

³² İbn Mâce, “Ahkâm”, 17.

³³ Ahmed, “Müsned”, 11616.

³⁴ Şâtîbî, Ebû İshak İbrahim b. Musa, *el-Muvâfakât*, Müessesetü-Risale Naşirun, I. Baskı, Beyrut, 2013, IV, 480- 481.

4. Üçüncü Bir Görüş İhdas Etme

Daha önceki dönemlerde müçtehitlerin vardığı iki farklı görüşten ayrı olarak, daha sonraki asırda gelen bir müçtehidin, aynı meselede üçüncü farklı bir görüş ortaya koymasına denir.³⁵ Şöyle ki; ölen bir kimsenin dedesi ve kardeşlerinin mirastaki payları hakkında âlimler iki farklı görüş belirtmişlerdir. Hanefî ve Hanbelîler, dede ve kardeşin aynı miras payına sahip olduklarını; cumhur ise, dede ve kardeşin mirastaki paylarının farklı olduğunu söylemiştir. Bu iki görüşten farklı olarak İbni Hazm, kardeşlerin olması durumunda dedenin mirastan pay alamayacağını bazı âlimlerden nakletmiştir.³⁶ Örnekten de anlaşılacağı üzere önceki dönemlerde iki farklı görüş ileri sunulduktan sonra, daha sonra ki dönemde üçüncü farklı bir görüş ortaya atılmıştır.

Âlimler böyle bir durum meydana gelmesi halinde üçüncü görüşün caiz olup, olmadığı hususunda üç farklı görüş beyan etmişlerdir.

- Müçtehitler bir konu hakkında iki farklı görüş beyan etmişlerse bu konu hakkında âlimler icmâ etmiş sayılmaktadırlar. Üçüncü bir görüş ihdas etmek ise icmâya muhalif olacağından caiz değildir. Bu görüş çoğu usûlcülerin görüşüdür.³⁷

- Ulema bir konu hakkında iki farklı görüş sunmaları icmâ sayılıyorsa, aynı meselede üçüncü bir görüş sunmak da icmâ sayılmaktadır. Nitekim içtihat kapısı da açıktır. Bu da üçüncü görüşün ihdas etmesinin caiz olduğuna işarettir. Bu görüşü savunan ise Zahirîlerdir.³⁸

- İhdas edilen üçüncü görüş kendisinden önceki iki farklı görüşün hükmünü ortadan kaldırmıyorsa caiz olup, hükmünü ortadan kaldırıp, nesh etmesi durumunda caiz değildir.³⁹

Anlaşıldığı üzere telfik, üçüncü bir görüş ihdas etmeye çok benzerdir. İsnevî, "Telfik meselesinde doğru olan, eğer iki görüş arasında gerçekleşiyorsa üçüncü görüş ihdas etmekten hiçbir farkı yoktur" diyerek telfik ile

³⁵ Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed, *Usûlü's-Serahsî*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 2005, S. 310.

³⁶ el-Kurtubî, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, *el Muhallâ bil Asâr*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010, VIII, 307.

³⁷ el-'Atibî, *et-Telfik beyne'l-Mezâhib*, s. 14.

³⁸ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm, el-Endelüsî ez-Zahirî, *el-Ihkâm fi Usûli'l-ahkâm*, Mektebetü'l Asriyye, Beyrut, I, 560.

³⁹ Şirâzî, *et-Tabsire*, s. 390.

üçüncü bir görüş ihdas etme arasında herhangi bir fark olmadığını ifade etmiştir.⁴⁰

Telfik ile üçüncü görüş ihdas etme hususlarının birbirinden ayrıldığı noktalar ise şunlardır:

1) Telfik iki farklı mezhebin görüşlerini birleştirme ve bu mezheplerden bağımsız olmayıp ortaya çıkan sonuçtur. İhdası kavli salis ise, önceki mezheplerin hükümlerini nesh edip yeni bir görüş ortaya koymaktır.

2) Telfikte önceki iki farklı görüşün tamamı alınır. Diğerinde ise bir kısmı alınır.

3) Telfik iki farklı görüş arasında olduğu gibi birkaç farklı görüş arasında da yapılabilmektedir. İhdası kavli sâlis ise sadece iki farklı görüş arasında yapılabilmektedir.⁴¹

5. Mezhepler Arası Telfik

İslam uleması telfikin mezhepler arasında caiz olup olmayacağı hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Kimileri mezhepler arasında telfiki caiz görürken, kimisi de batıl görmektedir. Biz bu ihtilafı üç farklı görüş altında inceleyebiliriz:

1) Âlimlerin büyük çoğunluğunun savunduğu görüş mezhepler arası telfikin caiz olmadığı yönündedir.

Şafii âlimlerinden İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetava* adlı eserinde müteahhir Şafii ulemasınca mezhepler arası telfikin batıl olduğunu söylemiştir.⁴² Hanefi ulemasından el-Haskefî ise mezhepler arası telfikin caiz olmadığı hususunda icmanın olduğunu belirtmiş ve böyle bir telfikin batıl olduğunu söylemiştir.⁴³

Kudûrî'nin tahkikinin önsözünde Hafız Kasım der ki, "Usulcüler şöyle demiştir: Bir hususta iki farklı içtihattan mürekkep bir şekilde taklitte bulunmak sahîh değildir. Bu hususta icma vardır." yine bu eserde "Telfik edilmiş bir hüküm Müslümanların icma-ı ile batıldır."⁴⁴

⁴⁰ el-İsnevî, Abdürrahim b. Hasan, *Süllemü'l-Vusûl Şerhu'n-Nihâye 's-Su'l*, Daru'l Kutubi'l İlmîyye, Beyrut, 2009, IV, 629.

⁴¹ el-'Atibî, *et-Telfik beyne'l-Mezâhib*, s. 16.

⁴² el-Heytemî, Şihâbüddîn b. Ahmed b. Muhammed b. Ali İbn Hacer, *el Fetâva'l-Fıkhiyye el-Kübrâ*, Daru's-Sadr , Beyrut, 1997, 225.

⁴³ el-Haskefî, Muhammed b. Ali, *ed-Dürrü'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr*, Daru'l Kutubi'l İlmîyye, Beyrut, 2002, I, 75.

⁴⁴ Ölmez, *Mezhepler Arası Telfik*, s. 58.

Telfikin caiz olması durumunda fıkhî bir nevi hâle gelir. Hiç şüphesiz velisiz evlenen biri, Hanefî mezhebini taklit ettiğini söyler, şahitsiz evlenen biri ise maliki mezhebini taklit ettiğini söyler ve böylece İslâm toplumunda kötülüğün ve mefsetetin yolu açılmış olur, bu da şer'an yasaktır. Söylediklerimizi onaylayacak bir tarihi vakayı el-'Atibî telfiki emelleri doğrultusunda kullanan Arap şairi Ebû Nüvas'tan (ö.198/813) şöyle aktarmaktadır: "Ebû Hanife nebîzin⁴⁵ helal olduğunu söylemiştir. İmâm Şâfî ise nebîz ile içkinin aynı şeyler olduğunu söylemiştir. Bu durum da içki yani (hamr) helaldir."⁴⁶

Telfikin caiz olmadığının savunun âlimler, bu görüşlerini sedd-i zerâî ilkesine dayandırmaktadırlar. Telfikin caiz olması durumunda bu yöntem sadece mukallidin daha az yükümlülük getiren hükümler elde etmek amacıyla kullanılacağı bir araca dönüşecek, bu durumda yalnız mezhepler değil aynı zamanda fıkhın değişmez hüküm ve gayeleri de zarar görecektir, nihayetinde İslâm'ın ortaya koyduğu nizamın tamamen işlevsiz kalacağı bir toplum ortaya çıkacaktır.⁴⁷

2) Maliki müteahhir fukahâsı telfikin mutlak olarak caiz olduğunu söyler. Nitekim Derdîr'in (ö. 1201/1786) eş-Şerhu'l-Kebîr aslı eserine haşiye yazan Cevaz b. Arafa el-Malik bunu sahih görür. Desûkî de mezhepler arası telfikin caiz olduğunu tercih eder. Emir el-Kebîr de hocalarından telfikin caiz olduğunu geniş bir şekilde nakleder.⁴⁸

Ayrıca telfiki reddettiğimiz vakit avam tabakayı meşakkat ve zorlukla baş başa bırakmış oluruz. Tek bir mezhebe bağlı kalındığında o mezhebe göre amel etmediğinde günah kazanmış olur. Günlük yaşantıya baktığımızda hiçbir muamelatta tek bir mezhebe bağlılığı nerdeyse bulmak imkânsızdır. İnsanlara tek bir mezhebin hükümlerini dayatmak onlar için bir zorluk olur. Oysaki mezheplerde müminler için rahmet vardır.⁴⁹

⁴⁵ Kuru üzüm, hurma, bal, arpa, buğday vb. şeylerin suda bekletilerek onu tatlandırması yolu ile elde edilen bir içki çeşidi. Sarhoş etsin veya etmesin aynı adla anılır. Nitekim nebîze şarap (hamr) dendiği gibi, üzüm suyundan elde edilen şaraba da nebîz denmektedir. Bk, Heyet, *el-Mu'cemu'l-Vasîf*, s. 897.

⁴⁶ el-'Atibî, *et-Telfik beyne'l-Mezâhib*, s. 27.

⁴⁷ Kaya, "Telfik", XL, 401-402.

⁴⁸ Zuhayli, *Mezhep Hükümlerinin En Kolayını Almada Kurallar*, s. 412.

⁴⁹ Halid Hasan, *el-Kavl'u's-Sedîd fî Ba'zi Mesâil'il-İctihâd ve't-Taklîd*, yy., Suudi Arabistan, 2006, s. 94.

Telfik ile taklit birbirleriyle yakın ilişki içerisindedir. Telfiki taklidin bir alt kısmı olarak da değerlendirilebiliriz. Dolayısıyla taklidi caiz görenler, telfiki de caiz görmelidir.⁵⁰

3) Telfikin hükmüyle ilgili âlimlerin sunduğu üçüncü ve mutedil görüş ise bazı şartlara haiz olması halinde telfik caizdir. Bu şartlar ise şunlardır:

- Telfik yapılan mesele, âlimlerin icma ettikleri meseleye muhalif olmamalıdır.
- Şer'î olan bir hükmü nesh etmemeli veya hükmü iptal etmemelidir.
- Hiçbir delil gözetmeksizin, kendi arzularını tatmin etmek için diğer mezheplerin en kolayını almamalıdır.
- Telfik bir maslahat, zaruret veya bir ihtiyaca binaen olmalıdır. Zaruret olmadan başka bir mezhebin görüşü alınmamalıdır.⁵¹

6. DÖRT BÜYÜK MEZHEBİN TELFİKE BAKIŞI

Telfik ile ilgili İslam hukukçularının görüşlerini üç farklı görüş altında inceledik. Şimdi de dört mezhebin telfik ile ilgili görüşlerini ele alacağız.

a. Hanefi Mezhebi

İbnü'l Hümâm (ö. 861/1457) *et-Tahrir* adlı eserinin Tettebbu' Ruhas bahsinde şöyle söylemektedir: "Mesela kim abdestte ovalama hususunda Şâfi mezhebini, şehvet olmadan bir kadına dokunmada abdest bozulmayacağı hususunda da Mâliki mezhebini taklit edip namaz kılsa, abdestte ovalama işlemini yapmışsa namazı sahihtir. Aksi takdirde her iki mezhebe göre namazı batıldır."⁵² Muhammed Emin Padişah *et-Tahrir* üzerine yaptığı şerhinde bu görüşe katılmamaktadır. Telfik konusunda müçtehitlerin hepsi telfikin sıhhati için aynı şartı koşmamıştır. Zira ileri sürülen birbirinden farklı şartlar, birbirine zıt olabilmektedir. Böyle olması halinde nasıl olur da telfik yapılan bir mesele- nin butlanına hüküm verilebilir. Çünkü bazı âlimlerin şartları diğerlerine göre daha kolay veya daha zordur. İhtilafı olan bir meselede kesin bir yargıya varmak doğru değildir. Dolayısıyla telfik yapılan bir meselede yapılan amelin batıl olduğunu söyleyen kimsenin de delil getirmesi gerekir.⁵³

⁵⁰ Zeybârî, Amir Saîd, *Mebâhis fi Ahkâmi'l-Fetâvâ*, Beyrut, 1995, s. 94.

⁵¹ Remuyî, *Tağayyuru'l-Fetvâ*, s. 265-266.

⁵² İbnü'l Hümâm, *et-Tahrir fi Usûli'l Fıkh*, Daru'l Kutubi'l İlimiyye, Beyrut, IV, 254.

⁵³ Muhammed Emin Padişah, *Teysîru't-Tahrîr*, Daru'l Kutubi'l İlimiyye, Beyrut, IV, 255.

İbn Abdü'ş-Şekûr *Müsellumu's-Subût* adlı eserinde “İcma yoluyla İhdasu kavli salisin yasak olduğu açık olduktan sonra, bir meselede telfik yapmanın caiz olmadığı kanısındayım.”⁵⁴

Murûvî *el-Kavlü's-Sedîd* adlı eserinde “zamanın ulemaları arasında taklitte telfikin caiz olmadığına dair görüşler çoğaldı. Yalnız taklitte telfikin caiz olmayışına dair bir delile rastlamadım” şeklinde görüş beyan etmiştir.⁵⁵

İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) ise telfikin hükmünün icmaen batıl olduğunu söylerken konuya dair ise şöyle bir misal getirir: “Mesela bedeninde kan akan birisinin Şâfiî mezhebini taklit ederek namaz kılması, yabancı bir bayana dokunan birinin Hanefî mezhebini taklit etmesi durumunda, her iki durumda da namazı batıldır.”⁵⁶

Hanefî uleması telfikin hükmünde ihtilafa düşmüşlerdir. Kimisine göre telfik icmâya muhalif olmasından ötürü batıl iken; kimilerine göre de telfikin hükmünün batıl olmayıp caizdir. Ancak Hanefî ulemasının çoğunluğunun görüşüne baktığımızda daha önce de açıklamış olduğumuz şartların gerçekleşmesi halinde telfikin caiz olduğu kanısındadırlar.⁵⁷

b. Mâlikî Mezhebi

Karâfî (ö. 684/1285) *Şerhu Tenkîhi'l Fusûl* adlı eserinde şöyle der: “Zaruri durumlarda mezhepleri taklit üç şartla caizdir. İcmâya muhalif olacak bir şekilde aralarında cem yapılmamalıdır. Mesela mehirsiz, velisiz ve şahit olmadan yapılan evlilik gibi. Çünkü böyle bir şeyin uygulanabilirliğini kimse söylememiştir.”⁵⁸ Karâfî'nin verdiği örnekteki telfik yasaklanmıştır. İbn Cizî de Karâfî'nin dediği gibi icmâya muhalif olması halinde telfikin caiz olmadığını, ihtiyaç anında telfikin caiz olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁹

Sa'îdî, Şefşâvenî'nin (ö. 986/1578) telfik ile ilgili şu ifadelerle yer verdiğini açıklar: “Maliki mezhebinde muhaliflerin delillerini gözetmek telfik sayılmaktadır. Mesela Şiğar akdinin caiz olmadığına dair delil hadis ve kıyastır. Bu

⁵⁴ Muhibullah b. Abdüşekûr el- Hindî, *Musellemu's-Subût*, Matbaatu Bûlâk, 1. Baskı, 1322, II, 407.

⁵⁵ el- Murûvî, Muhammed b. Abdülazim *Kavli Sedîd fi Ba'zi Mesâil'il-İctihâd ve't-Taklîd*, (Thk: Câsim Yasin), Daru-Da'vet, Kuveyt, 1. Baskı, 1408, s. 79.

⁵⁶ İbni Abidîn, Seyyid Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz, *Haşiyetu Reddî'l Muhtâr âle'd-Düleri'l- Muhtâr*, Matbaatu Mustafa Elbanî el- Halebî, 2. Baskı, Mısır, 1386, I, 75.

⁵⁷ es-Sa'îdî, Abdullah b. Muhammed b. Hasan, *et- Telfik ve Hukmuhu fi'l Fıkhi'l İslamî*, yy., s. 26.

⁵⁸ el- Karâfî, Ebu'l Abbas Şihâbuddîn Ahmed b. İdris b. Abdurrahman el- Malikî, *Şerhu Tenkîhi'l-Fusûl*, (Thk: Taha Abdürraûf), Daru'l Fikr, 1. baskı, Kahire, 1393, s. 432.

⁵⁹ es-Sa'îdî, *et- Telfik*, s. 27.

delillere dayanarak İmam Malik bu akdin feshine hükmetmiş, Ebu Hanife'de akdin feshine hükmetmemiştir. İmam Malik'e göre Şiğar akdi ne zaman meydana gelmişse bilindiği zaman fesh edilir.⁶⁰

Hanefi mezhebinde olduğu gibi Maliki mezhebinde de telfiki caiz görülenler olduğu gibi az da olsa caiz olmadığını savunan âlimler de vardır. Caiz olduğu kanaatinde olanlar ise genellikle belli şartlarla telfiki caiz görmüşlerdir.

c. Şafii Mezhebi

İbn Hacer el-Heytemî *el-Fetava* adlı eserinde şöyle söyler: "Delilleri bilmeyen bir kişi ruhsatlara uymadığı veya uyduğu mezhepte hiçbir ulemanın tasvip etmediği bir telfik meydana gelmediği müddetçe, Şafii, Maliki veya diğer mezhep imamlarını taklit edebilir."⁶¹

Yine İbn Hacer telfikle ilgili şöyle söyler: "Müslümanların icmasıyla telfikin hükmü batıldır. Mesela abdest alan birinin başını mesh ederken Şafii mezhebini taklit ederek başın bir kısmını mesh etmesi, daha sonra bedenine bir necaset isabet ettiğinde necaset miktarı ile ilgili olarak da Maliki mezhebine tutunması gibi. Böyle bir telfik batıldır. Çünkü hiçbir müçtehidin onaylamadığı iki görüşü birleştirip, ortaya koymuştur. Çünkü Şafii mezhebine göre necaset olduğunda abdest geçersizdir. Maliki mezhebine göre de başın hepsi mesh edilmediğinden dolayı abdest geçersizdir."⁶²

Başka bir yerde de İbn Hacer şöyle söylemektedir: "Kim bir meselede bir imamı taklit ederse o meseleyle alakalı bütün şeyleri bilmesi gerekir. Telfik yapması da caiz değildir. Örneğin; kim köpeğin temiz olduğu konusunda Maliki mezhebini taklit ederse, Maliki mezhebinin neyi necis kabul edip etmediğini bilip, uyması gerekir. Şayet Maliki mezhebinden köpeğin necis olmadığını alırsa, Şafii mezhebenden abdeste başın bir kısmını mesh edip namaz kılsa namazı batıldır. Çünkü sadece imam Şafii'nin görüşüyle amel etmemiştir. İki mezhep arasında telfik yapmıştır. Ne zaman ki taklitte telfik meydana gelirse, taklit batıl olduğu gibi telfik yaptığı mesele de icma'en geçersiz olur."⁶³

⁶⁰ es-Sa'îdî, *et- Telfik*, s. 10.

⁶¹ el-Heytemî, *el Fetâva'l-Fıkhiyye el- Kübrâ*, I, 251.

⁶² es-Sa'îdî, *et- Telfik*, s. 29.

⁶³ el-Heytemî, *el Fetâva'l-Fıkhiyye el- Kübrâ*, c. VI, 76.

Helvanî *el-Vesm fil-Veşm* adlı risalesinde telfikle ilgili şu sözlere yer vermektedir: “ Telfikin caiz olmamasının şart koşulması kesinleşmiştir. Bu bizim, Hanefilerin ve Hanbelilerin tercih ettikleri görüştür.”⁶⁴

Sa’îdî, Bulkîni’nin (ö. 824/1421) telfiki iki bir meselede meydana gelen telfik, iki meselede meydana gelen telfik şeklinde iki ayrı kategoride ele aldığını aktarmaktadır.⁶⁵

Dimyâtî (ö.1300/1883), ise Şâfiî Fakihlerinden İbn Zeyâd’ın konuyla ilgili şu sözlerine yer vermiştir: “Telfiği zedeleyip yasaklayan durum tek meselede olmasıdır. Mesela mahremi olmayan bir bayana dokunup Hanefi mezhebini taklit ederek abdest alan bir kimse ve aynı meselede kan aldırırken Şafii mezhebini taklit eden kimsenin kıldığı namaz batıldır. Çünkü her iki imam da böyle bir durumda namazın batıl olduğuna ittifak etmişlerdir. İki meselede meydana gelen telfik ise birinci meselenin hilafına olup taklit edilmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Mesela Şafii mezhebini taklit ederek başın bir kısmını mesh eden bir kimse, namaz kılacağı vakit kible konusunda Hanefi mezhebine uyması halinde namazı sahihtir. Çünkü burada imamların namazının batıl olduğuna dair bir ittifak söz konusu değildir. Bir de iki ayrı meselede meydana geldiği için namazın sıhhatine mâni olmayıp, taklit edildiği takdirde herhangi bir sakıncası yoktur.”⁶⁶

Şafii mezhebinde müteahhir ulemadan çoğu telfikin caiz olmadığı görüşündedir. Caiz olduğunu savunanlarda tek meselede hâsıl olan telfiki caiz görmeyip sadece iki farklı meselede meydana gelen telfiki caiz görmektedirler. İfade ettiğimiz gibi de bu görüşte olan sayısı azdır. Ulemanın ekseriyeti telfikin caiz olmadığı görüşündedir.

d. Hanbeli Mezhebi

Hanbeli mezhebinin usûl eserlerinde telfik ile ilgili bir malumata rastlanılmadığı için, fûru eserlerinde telfik ile ilgili örnekler vererek, Hanbeli mezhebinin telfike olan bakış açısını açıklamaya çalışacağız.⁶⁷

Merdâvî (ö. 885/1480), Ebû Yê’lâ es-Sağîr’den yaptığı nakilde konuyla ilgili şu sözlere yer vermiştir: “ Yolculuk yapan bir kadın ve erkek zina etme

⁶⁴ el-Helvanî, Şihâbuddîn Ahmed b. İsmail, *el-Vesm fil-Veşm*, (Thk: Ahmed Berrak), Matbaatu Nercis, Riyad, 1426, s. 133.

⁶⁵ es-Sa’îdî, *et- Telfik*, s. 31.

⁶⁶ ed-Dimyâtî, Ebû Bekr Osman b. Muhammed Şettâ el-Bekrî, *İlânetu-Talibîn*, Daru’l Kutubi’l İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1415, IV, 360.

⁶⁷ es-Sa’îdî, *et- Telfik*, s. 32.

endişeleri varsa dahi yanlarında veli ve şahit yoksa evlenemezler.”⁶⁸ Ancak Ebû Yêlâ ‘nın görüşünü nakleden müellif bu görüşe itiraz etmektedir. Hanbeli mezhebinde zahir olan görüşe göre zina korkusu olması halinde telfikin caiz olmasıdır. Çünkü nikâhta veli olup olmama meselesi ulema arasında ihtilafı bir mesele olup, zina ise en büyük günahlardandır. Yani zinanın hükmünde ulema arasında herhangi bir ihtilaf söz konusu bile değildir. Böyle olması halinde hükmü kesin olan bir şeye hükmünde ihtilaf edilen bir mesele tercih edilemez. Bundan dolayı da zina korkusu olan bir kadın ve erkek velisiz evlenebilirler.⁶⁹

Sefârînî, telfik ile ilgili risalesinde şu sözlere değinmiştir: “Bana göre telfik caiz değildir. Çünkü telfikte mefsetet vardır. Şayet telfik kapısı açık olsaydı İslam fihri bozulur bütün haram olan şeyler aracılığıyla helal sayılırdı.”⁷⁰

Hanbelilerden Şattî (ö. 1882-1959) ise şöyle der: “Nikâh konusu hakkında Şeyh Osman en-Necdî’ye soru ve cevaplar yöneltildiğini gördüm. O da bu sorulara şöyle cevap verdi. Hanefi mezhebine göre evlenen bir kimse, nikâhla ilgili bütün meselelerde (hul’, talak vb.) Hanefi mezhebine uyması gerekmektedir. Ta ki taklitte telfik meydana gelmesin. Bu da tasvip edilmeyen ve doğru olmayan bir şeydir.”⁷¹

Hanbeli mezhebi de telfik olayına mesafeli davranmıştır. Diğer mezheplerde olduğu gibi bu mezhepte de telfikin hükmünde ulema kendi aralarında ihtilaf etmişlerdir. Ama sonuç olarak şu anlaşılmaktadır ki; Hanbeli mezhebi zaruret, ihtiyaç ve maslahata binaen telfiki caiz görmüştür.

7. RUHSATLARA UYMA VE TELFİK İLİŞKİSİ

Ruhsat sözlükte, bir işte kolaylık ve esnekliğin olması manasına gelmektedir.⁷² Fıkıh usulü terimi olarak ise, şer’an geçerli özörlere binaen normal durumlara ait aslî hükmün (azîmet) gereğine uymamayı caiz kılan, kolaylaştırma esasına dayalı geçici hükmü ifade eder. Mesela susuzluktan ölecek

⁶⁸ el-Merdâvî, Alâuddîn Ebu’l Hasan Ali b. Süleyman, *El-İnsaf Fi Marifeti er-Râcih mine’l Hilâf*, (Thk: Abdullah Türkî), Daru’l Hicret, 1416, s. 172.

⁶⁹ es-Sa’îdî, *et- Telfik*, s. 33.

⁷⁰ Sefârînî, Muhammed b. Ahmed, *Risaletu Sefârînî fil Telfik*, (Thk: Abdülaziz Dâhîl), Daru’s-Samî, 1. Baskı, Riyad, 1418, s. 171.

⁷¹ Şattî, Hasan, *Risaletun fi Taklid ve’l Telfik*, s. 2.

⁷² Heyet, *Mu’cem’ül- vesît*, 382.

birisinin ölmeyecek kadar içki içmesi veya açlıktan ölmek üzere olan bir şahsın domuz eti yemesi gibi.⁷³

Fıkıh literatüründe ruhsat birkaç manada kullanılmaktadır:

- Kolaylık ve kolaylaştırma prensibi anlamıyla ruhsat, başta istislâhî ictihâd olmak üzere fikhî meseleleri tahlil ederken izlenen bütün ictihâd yönlemlerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu en dar anlamıdır.

- Kişinin farklı mezheplerden kolayına giden en uygun içtihadı alıp amel etmesi manasında kullanılmıştır.

- Hanefî mezhebi literatüründe icma sarîh yolla meydana gelmişse azîmet, sükûti yolla olmuşsa ruhsat diye nitelendirilir.

- Fıkıh usulünde hadisin gerek zaptı gerekse edası konusunda asıl kabul edilen şekiller azîmet, kolaylaştırma ilkesinden destek alınıp tecviz edilenler ruhsat diye anılır.

- Ruhsat fûru fıkhında ibâha ile aynı anlamda kullanılmaktadır.⁷⁴

Ruhsatı mükellefin filleriyle olan ilişkisini üç kısım olarak açıklayabiliriz:

a) Vacip olan ruhsat; açlıktan ölmek üzere olan bir kişinin ölmeyecek kadar domuz eti veya leş yemesi vacip olan bir ruhsattır.

b) Yapılması daha evla olan ruhsat; yolcu olan bir kimsenin dört rekât olan farz namazları kasr etmesi dört rekât kılmasından daha evladır.

c) Mubah olan ruhsat; bu çeşit ruhsat ise müzdelefe ile arefe dışındaki yerlerde namazları cem etmek mubahtır.⁷⁵

Ruhsatı almanın belli başlı şartları vardır. Bu şartları kısa bir şekilde değinmek faydalı olacaktır:

- Ruhsatı alabilmek için meşakkat ve zorluğun söz konusu olmaz. Tabi ki bu meşakkatte insanların alışıla gediği bir meşakkat olmamalıdır. Soğuk suyla abdest almak gibi. Her ne kadar meşakkatli gözükse de insanlar buna alıştıklarında, burada meşakkat söz konusu olamaz. Mesela soğuk kış günlerinde sıcak su bulamayıp, kişinin teyemmüm yapması meşakkat olarak nitelendirilir.

⁷³ Dönmez, İbrahim Kâfî, "Ruhsat", *DİA*, 2008, XXXV, 207.

⁷⁴ Dönmez, "Ruhsat", XXXV, 207.

⁷⁵ el-Ensârî, Zekerîyyâ b. Muhammed b. Ahmed, *Hâşîye 'alâ Şerhi Cem'i'l-Cevâmi' lil'Mahallî*, Beyrut, 1995, I, 121.

• Şeriatın izin verip yasaklamadığı bir şeyde ruhsat vardır. Mesela adam öldürmek, zina etmek, içki içmek veya zülüm etmek için sefere çıkan bir kişi namazı kasr etme ruhsatından faydalanamaz.

• Ruhsatın sebebi ya kati veya zannî olmalıdır. Ruhsatın sebebi şüpheli olması halinde ruhsat söz konusu olamaz. Çünkü hükümler şüpheyile icra edilmez.

• Ruhsatın sebebi daha sonra meydana gelecek veya meydana gelmesi beklenen bir olasılığı olmamalıdır. Bilakis ruhsatı alabilmek için olayın bizzat meydana gelmesi gerekmektedir.

• Ruhsatın şeri bir dayanağı olmalıdır. Muteber bir delile dayanmayan bir ruhsatın bir kıymeti harbiyesi yoktur.

• Ruhsatla amel edecek kişinin, ruhsatın şartlarını ve sınırlarını bilmesi gerekir. Mesela aklıktan ölecek bir kimsenin ölmeyecek kadar murdar hayvan yemesi veya ölmeyecek kadar şarap içmesi gibi.

• Mezhep imamların ihtilaf ettiği ve uzak te'villi ruhsatları araştırılmamalıdır.⁷⁶

Ruhsatı tanımını yaptıktan ve biraz açıkladıktan sonra şunu diyebiliriz. Ruhsat ile telfiki aynı anlamda değerlendiren âlimler olduğu gibi, telfik ile ruhsatı farklı değerlendiren âlimler de olmuştur.

Telfik, genel hatları ile ruhsatlara yönelme ile ayrılmakla beraber, bazı yönleri ile de benzetilmektedir. Hatta bazı âlimler telfik ile tettebbu ruhasın aynı şeyler olduğunu söylemişlerdir.⁷⁷

İmam Şâtibî ise, ruhsatlara yönelmenin zararlarından birinin de, mezhepler arası telfike yönelme ihtimalinin olduğu ve bununda icmanın delinmesi anlamına geldiğini söylemiştir.⁷⁸

Telfik ile ruhsatın birbirinden ayrıldığı yönleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Telfikte sadece kolaylık olsun diye ve nefsi arzularından dolayı muteber sayılan delillere muhalefet edilmez. Fakat kolayı isteme durumunda bu şartlar dikkate alınmaz. Telfik tek bir mesele bağlamında gerçekleştiğinde farklı meselelerde farklı mezheplerdeki ruhsatlarla amel edilmesi anlamındaki ittibâu'r-ruhas kavramından ayrılır. Yani telfik iki veya daha fazla görüşün birleştirilme-

⁷⁶ Remuylî, *Tağayyuri-I Fetva*, s. 265-266.

⁷⁷ Dusurî, *Câsim Fuheyd, Zecrû's-Sufehâ 'an Tettebbu' Ruhesi'l-Fukahâ*, Beyrut, 1992, s. 13.

⁷⁸ Şâtibî, *el-Muvâfakât*, IV, 513.

sinden oluşurken ittibâu'r-ruhas durumunda böyle bir şey söz konusu değildir.⁷⁹

8. Telfik ile Teysîru'l-Fetvâ Arasındaki İlişki

Teysîr kelimesi, sözlükte kolaylık manasında olup zorluğun zıt anlamıdır.⁸⁰ Bundan dolayı Allah-u Teâla yûsr (kolaylık) ile usr'u (zorluk) karşılaştırmıştır. "Şüphesiz her zorluğun ardından bir kolaylık vardır."⁸¹

Fetva kelimesi, ismi mastar olup açıklık manasındadır. Bir işte fetva verdi demek, o işi açıklayıp izhar etti, manasındadır.⁸² Fetva terimine birçok tanım yapılmış olup, biz bu tariflerden en iyisi olan Buhûfî'nin (ö. 1051/1641) tarifini söyleyelim: "Şer'î bir hükmü soran bir kimseye fıkhnın hükmünü açıklamaktır."⁸³

Teysîru'l-Fetva ise, müftünün kendisine şer'i bir hükmü soran kimseye, sorduğu konu hakkında müftünün farklı fetva verme alternatifi olması durumunda, soran kişinin durumuna bakarak ona uygun fetva vermesine denir. Tabi ki şer'i bir çıkış yolu varsa, müftü o yolu göstermelidir. Allah-u Teâlâ'nın insanoğluna açtığı çıkış yollarını da kapatmamak gerekir.

Burada ki kolaylıktan maksat zaruri bir durum meydana gelmeden haram bir şeyi mubah saymak, vacibi terk etmek ve ifsadı amaçlamak değildir. Çünkü böyle bir şey hukuka halel getirir.

Müftü bir mesele hakkında şer'i delillere bakıp o mesele hakkında hüküm verdikten sonra, verdiği hükmün zıttı olacak şekilde başka bir hüküm veremez. Mesela eşini üç talakla boşayan bir kimse müftüye gelip hüküm sorduğunda müftü de şer'i delillere bakarak, adama eşinin kendisine haram olduğunu, ancak başka bir kimseyle evlendikten sonra kendisiyle tekrardan evlenebileceğini söylese, daha sonra eşini boşayan kimsenin ailesine bakıp yuvası dağılmasın diye önce ki verdiği fetvasından dönemez.⁸⁴

Müftü bir konu hakkında delil olmasına rağmen kişiye kolaylık olsun diye fetva verdiğinde bu teysîru'l-fetva bağlamından ele alınmayıp, aksine aşırılık olarak nitelendirilir. Çünkü verilen fetva hukuka muhaliftir. Hukuka muhalif olan bir şey de ise kolaylık söz konusu olamaz. Hatta kolaylık olsun diye

⁷⁹ Ölmez, *Mezhepler Arası Telfik*, s. 46.

⁸⁰ Heyet, *Mu'cem'ül-vesît*, 1123.

⁸¹ İnşirah, 94/5.

⁸² Heyet, *Mu'cem'ül-vesît*, 721.

⁸³ el-'Atıbî, *et-Telfik beyne'l-Mezâhib*, s. 36.

⁸⁴ el-'Atıbî, *et-Telfik beyne'l-Mezâhib*, s. 35- 36.

verilen fetva insanlar için içinden çıkılmaz bir hal alıp, zorlaşır. Mesela hırsızlık suçu işleyen bir kimsenin elinin kesilmesi yerine alternatif olarak hapsedildiği zaman bu insanların mallarının zayı olması demektir. Çünkü bu ceza hırsızlara hafif gelir.⁸⁵ Günümüzde de görmekteyiz ki hırsızlık suçunu yapıp hapse giren kimse uslanmamakta, hatta çıkar çıkmaz tekrar hırsızlık yapmaktadır.

Teysîru'l-Fetva'nın kaideleri ise şöyledir:

- Fetvalarda olan kolaylık şeriatın usulüne uygun olmalıdır. Şeriatın onayladığı bir kolaylık olmalıdır. Şeriata muhalif hiçbir kolaylık makbul olmayıp batıldır.

Şâtibî bu kurala binaen şöyle söylemektedir: "Kolaylık olan Hanif din, ancak kendi usulüne bağlı olduğu takdirde kolaylık vardır. Tetebbu'u-r-ruhas ve kişinin nefsinin hoşuna giden şeriatın usulünden değildir."⁸⁶

- Teysîru'l-fetva, şeriatın insanı mükellef tuttuğu şeyleri kaldırmamalıdır. Teysîru'l-fetva bizatihi amaç olmayıp insanoğlunun Allah'a itaat etmeyi, toplumun düzenini sağlama ve işlerinde kolaylık olması açısından bir vesiledir. Şayet teysîru'l-fetva insanın düzenini bozar ve Allah'tan uzaklaştırıyorsa bu fetva amacının dışına çıktığından kabul edilemez.

- Teysiri gerektirecek şer'i bir zorluk sürekli olmalıdır. Zorluğun olmadığı yerde kolaylıktan bahsedilemez. Kolaylık ve zorluk açısından şeriatın dört hükmü vardır.

1. Başlangıçta teysir ve hafiflik olsun diye meşru olan hükümlerdir. Taharet ve ibadetlerin hüküm ve rükünleri gibi.

2. İlk başta zor olsun diye meşru kılınan hükümlerdir. Zinanın haram olması, faizin haram olması ve ölü etinin haram olması gibi.

3. Kolaylık üzerine olan hükmün, zor olan bir hükümle nesh edilmesi durumu. Ramazan ayında fidye ile oruç arasında bir muhayyerlik söz konusu iken daha sonra gelen ayette bu hükmün yerini sadece oruç alması gibi.

4. Hüküm ilk başta zorluk üzerine bina edildikten sonra, kolay olan bir hükümle nesh edildiği durum. Kocasını ölen kadın bir yıl iddet bekliyorken, bunun dört ay on güne indirilerek geçmiş hükmü nesh etmek gibi.⁸⁷

- Fetva veren müftünün verdiği fetvada kolay kaçtığı bilinen biri olmayacak. Böyle birisinin verdiği fetvaya itibar edilmez.⁸⁸

⁸⁵ el-'Atıbî, *et-Telfik beyne'l-Mezâhib*, s. 36.

⁸⁶ Şâtibî, *el-Muvâfakât*, IV, 511.

⁸⁷ el-'Atıbî, *et-Telfik beyne'l-Mezâhib*, s. 37-38.

Telfik ile Teysîru'l-Fetva arasında bir bağ vardır. Zira Teysîru'l-fetva tanımı ve şartlarına baktığımızda telfikle uyduğunu görürüz. Teysîru'l-fetva'ya zaruret ve ihtiyaç anında başvurulmaktadır. Aynı durum telfikte de söz konusudur. Ulemanın çoğu da bu görüşte olup, telfikin zaruret ve ihtiyaç olması durumunda caiz olduğu kanaatindedirler.⁸⁹

9. TELFİK İLE İNTİKAL ARASINDAKİ İLİŞKİ

İntikal ve telfik kavramları farklı mezheplere ait görüşler ile amel edilmesi meselesi üzerinde ortaya çıkmaları cihetinden birbirlerine benzerlik arz ederler. Biraz sonra değineceğimiz üzere intikale cevaz vermekle birlikte birtakım şartlarla bunu sınırlandırmaya çalışan İslam hukukçularının, intikal ile telfiki birbirinden ayırmaya çalıştıkları söylenebilir. Bahsedilen sınırlandırmalar yapılmazsa intikal, telfike götüren bir vasıta haline gelebilir. Bundan dolayı intikali savunan âlimler telfike karşı çıktıklarını göstermek amacıyla bu şartlar üzerinde hassasiyetle durmaktadır. Bir mukallit iki görüşle, bir arada veya aynı zaman içerisinde amel etmiyor, ikinci görüş ile amel ederken birinci görüşteki hüküm ile ilgili bir netice doğmuyor ise burada telfikten söz edilemez. Abdestli bir kimsenin kan aldirmekle abdestinin bozulmayacağı hususunda Şafii'nin, kadınlara dokunmanın abdeste herhangi bir hâlel getirmeyeceği hususunda ise Ebû Hanife'nin görüşüyle amel ederek namaz kılması örneğinde telfikin ortaya çıkardığı hüküm batıl sayılır. Başının bir kısmını mesh etme konusunda Şâfiî'yi taklîd edip, köpeğin necis olmadığı hususunda ise Mâlik'in görüşüyle amel ederek namaz kılmak telfike verilen meşhur örneklerden bir diğeridir.⁹⁰

Telfikin gerçekleşebilmesi için mukallidin iki farklı mezhebin görüşüyle aynı anda amel etmesi gerekir. Örneğin mukallidin görüşlerden birine bir zamanda, diğerine başka bir zamanda uyması telfik olarak adlandırılmamaktadır. Telfik ile kastedilen, bir meselede başka bir ifadeyle özel bir konuda birbirine zıt olan iki yahut daha fazla mezhep görüşlerinin yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere bir araya getirilerek cem edilmesidir. Seyyid Bey, "fikhî meselelerde mezheplerden birinin görüşüyle amel edilmesine telfik denilmediği gibi hazırlanan bir kanun layihasının farklı maddelerinde farklı mezheplerin hükümlerinden yararlanılmasına da telfik denilmez" diyerek bunun telfik zannedildiğine dikkat çekmiştir.⁹¹

⁸⁸ el-'Atıfî, *et-Telfik beyne'l-Mezâhib*, s. 38.

⁸⁹ el-'Atıfî, *et-Telfik beyne'l-Mezâhib*, s. 39.

⁹⁰ İzmirli, *İlmu'l-Hilâf*, s. 271.

⁹¹ Seyyid Bey, *Medhal*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1914, s. 315.

İzmirli İsmail Hakkı, telfikin iki türünden bahseder. Birincisi bir meselede meydana gelen telfiktir. Kan akması konusunda Şafii'nin, kadına dokunma konusunda ise Ebû Hanife'nin taklîd edilmesi örneğinde olduğu üzere bir meselede farklı görüşlerle amel edilmesi telfikin birinci türünü oluşturur. İkinci ise iki farklı meselede meydana gelen telfiktir. İzmirli İsmail Hakkı farklı meselelerde mezheplerin birbirine muhalif görüşlerini taklîd etmeyi telfik başlığı altında işler. O Hanefi mezhebinin Ebû Hanife ve İmameyn'in görüşlerinin telfikinden oluştuğu düşüncesini ileri sürerken yahut da menfaatin tazmini konusuna yönelik bazı meselelerde müteahhir Hanefi fakihlerinin Şâfiî mezhebinin görüşüyle amel ettiklerini belirtirken telfiki, sözü edilen bu ikinci anlamda kullanmaktadır. Farklı meselelerdeki görüşlerin bir araya getirilmesi yukarıda dikkat çekildiği üzere telfik kapsamında değerlendirilmemektedir. Fıkıh usulü eserlerinde bu konu mezhepler arasında intikal kavramı altında ele alınmıştır.⁹²

Mukallidin kendisine kolay gelen ve daha az sorumluluk gerektiren mezheplerin hükümleri ile amel etmesi konusu fıkıh usulü eserlerinde ittibâu'r-ruhas kavramıyla ifade edilmektedir. Bu kavram mükellefin her bir konuda mevcut içtihatlardan daha kolay ve hafif olanları tespit ederek onların gereği ile amelini ifade eder. Telfik, ittibâu'r-ruhas ve intikal kavramları mukallidin farklı mezheplerin hükümleri ile ele almaları cihetinden birbirlerine benzerlik arz eder. İttibâu'r-ruhas, farklı meselelerde farklı mezheplerin görüşlerine başvurulması düşüncesini merkeze alması bakımından telfikten ayrılır. Zira telfik yapılırken ittibâu'r-ruhas faaliyetinin aksine bir meselede farklı mezheplerin görüşleri birleştirilerek, o mezheplerden birinin savunmadığı üçüncü bir görüş elde edilmektedir.

Mezheplerin farklı meselelerdeki görüşlerinin alınması cihetinden intikal kavramı, ittibâu'r-ruhas kavramına benzemektedir. İntikal ve ittibâu'r-ruhas'ı savunan âlimler, mukallidin tüm meselelerde mensubu olduğu mezhebin görüşleri ile amel etmesi gerektiğini düşünmemektedir. İntikal yoluyla mezheplerin ruhsat hükümleri ile amel edilmesinin mümkün olması intikal ve ittibâu'r-ruhas kavramları arasındaki başlıca ortak noktadır. Bu iki kavramı ayırmak üzere intikali savunan âlimler, intikale cevaz verilebilmesi için mukallidin ruhsat hükümleri ile amel etme gayesi taşımasını koştukları temel şartlardan biri olarak ileri sürmüşlerdir. Mukallidin kendisine daha kolay gelen hükümler ile amel etmesine giden yolların kapatılmak istenmesi, intikale cevaz veren âlimlerden bir kısmının ittibâu'r-ruhasa karşı çıktığına işaret etmektedir.

⁹² İzmirli, *İlmu'l-Hilâf*, s. 271-275.

Zira amminin (fikhî bilmeyenin) kendisine kolay gelen ve maslahatına uygun olan görüşü seçmesi ittibâu'r-ruhasın zorunlu bir unsuru iken, intikal kavramı bağlamında böyle bir zaruretin öne çıkartılmasından hassasiyetle kaçınılmaktadır. Ruhsat hükümleri ile amel edilebileceğini savunan isimlerin tamamının ise intikali mümkün gördükleri söylenebilir. İntikal, telfik ve ittibâu'r-ruhas kavramlarının ortak özelliği ise intisap alanının belli bir mezheple sınırlı olmadığı düşüncesini temel almasıdır.⁹³

İntikal kavramı İslam hukuku uleması tarafından kullanılmış bir kavramdır. İntikal kavramı fıkıh ve usul eserlerinde mukallid olan bir kimsenin taklit ettiği mezhebin bütün görüşlerini mi yoksa belli başlı meselelerde taklit edilmesi gerektiği hususunda meydana gelen tartışmalar intikal kavramının alt yapısını hazırlamıştır.⁹⁴ İntikal kavramının furu'i fikhın farklı alanlarında borcun, alacağın, bir arazi üzerindeki tasarruf yetkisinin yahut da terekenin (miras) sahibinden bir başkasına geçmesini ifade etmek üzere kullanıldığı görülmektedir.⁹⁵

İntikal kavramın tarihi serüveninde tespit edilebildiği kadarıyla en önemli gelişme, intikal kavramının temelinde yatan düşüncenin taklîdin tecezzisi kavramıyla karşılanmaya çalışılmasıdır. İntikali savunmasıyla öne çıkan Şah Veliyullah 'ın, Dihlevilik kavramı ile ifade edilen ilmi çevresinin merkez simalarından biri olan İsmail b. Abdülgani eş-Şehid (ö.1831) bahsedilen kavramı kullanmıştır. Bu kavramın icthadın parçalanabileceği düşüncesinden hareketle üretildiği anlaşılmaktadır. İsmail eş-Şehid belli bir mezhebi taklîd eden mukallidin, bir meselede başka bir müçtehidin görüşüyle amel edebileceği düşüncesini, icthadın tecezzisi gibi taklîdin de tecezzi edebileceğini söyleyerek temellendirmiştir. Onun taklidi tecezzi edebileceği düşüncesi Şah Veliyullah'ın mezhepler arası intikal anlayışıyla benzerlik arz eder.⁹⁶

⁹³ Aydın Ahmet, "Taklid Kavramına dair Tartışmalardan Biri Olarak Mezhepler Arası İntikal Meselesi", *ŞÜİFD*, 2013/1, IV, sayı:7, s. 16.

⁹⁴ Kaya, Eyyüp Said, *Mezheplerin Teşekkülünden Sonra Fikhî İstidlal*, (basılmamış doktora tezi), *MÜSBE*, 2001, s. 64.

⁹⁵ Akgündüz, Ahmet, "İntikal", *DİA*, XXII, 353-356.

⁹⁶ Aydın Ahmet, "Taklid Kavramına dair Tartışmalardan Biri Olarak Mezhepler Arası İntikal Meselesi", s. 16.

9.1. İntikalin Hükümü

İntikalin söz konusu olabilmesi için belli bir mezhebe intisap etmiş mukallid bir kimsenin başka bir mezhebe geçmesi durumudur. Hiçbir mezhebe intisabı olmayan bir kimsenin tutup ta mezhepler arası intikal etmesine âlimlerin çoğunluğu tarafından uygun görülmeyip ve tasvip edilmemiştir.⁹⁷

İzmirli İsmail Hakkı Âmidî (ö. 631/1233), İbnü'l-Hâcib (ö. 649/1249), İbn Bürhân (ö.676/1277), Nevevî (ö.676/1277) ve İbnü'l-Hümâm'ın bu görüşü savunan âlimler arasında öncü şahsiyetler olduğunu belirtmektedir.⁹⁸

Belli bir mezhebe intisap eden bir kimsenin, başka bir mezhebe intikal etmesi durumu üzerinde iki temel görüş vardır:

a. Bir mezhebe bağlı olduğunu söyleyen bir kimsenin o mezhebin görüşüne aykırı bir mezhebin görüşünü alamaz. Mezhebinde bulunan görüşe göre de amel etmesi gerekir.

b. Bir mezhebe iltizam etmek başka bir mezhebin görüşünü almak manasına gelmemektedir. Dolayısıyla bir mezhebe bağlı bir kimsenin başka bir mezhebin görüşüne göre amel etmesinde bir mahsur yoktur.

Söz konusu ihtilaf mukallitlerin her biri cüz'i meselede mi müçtehitleri taklîd ettikleri yoksa bir mezhebi icmalî olarak mı taklîd ettikleri konusunda taklîd kavramının çerçevesinin çizilmesine yönelik yaklaşım farklılıklarından kaynaklanmaktadır. İslam hukukunda mezhepler oluşmadan önce insanlar herhangi bir mezhebe bağlı değillerdi. İnsanlar, şer'î bir hüküm birden fazla kişiye sorabiliyor ve bunun sonucunda birisiyle amel ediyorlardı. Hatta bu durum sahabe ve tabiun zamanında da vardı. Hiçbir kimse insanların bu tutumunu eleştirip reddetmiyordu.⁹⁹

9.2. Mezhepler Arası İntikalin Şartları

İntikalin sahih olabilmesi için aranan şartlara bakıldığında bu konudaki ulemanın yaklaşımlarını mukallidin bir mezhebin görüşüyle amelinin bir kıstas olarak dikkate alınması temelinden ikiye ayırmak mümkündür. Mukallidin amelini dikkate almayan İslam hukuku âlimleri bir takım farklı şartlar ileri sürerek intikalin alanını sınırlandırmaya çalışmaktadır. İntikalin caiz olduğunu savunan fıkıh âlimlerinin büyük çoğunluğu intikal yapabilmek için mukallidin bir

⁹⁷ Aydın, "Taklid Kavramına dair Tartışmalardan Biri Olarak Mezhepler Arası İntikal Meselesi", s. 24.

⁹⁸ İzmirli, *İlmu'l-Hilâf*, s. 271.

⁹⁹ Aydın, "Taklid Kavramına dair Tartışmalardan Biri Olarak Mezhepler Arası İntikal Meselesi", s. 17.

meselede mezhebinin görüşü ile amel etmemesini temel bir şart olarak ileri sürmüşlerdir. Fıkıh âlimleri arasındaki bu ortak görüşe değinen Erdebilî (ö. 779/1377), mezhepte intikalinin mümkün olabilmesi için Usul Fıkıh ulemasının tek şart ileri sürdüklerini dile getirmektedir. Bu şart da mukallidin intikal etmek istediği meselede mezhebinin görüşü ile amel etmemiş olmasıdır.¹⁰⁰ İmam Zerkeşî (ö. 794/1392) isimlerini zikretmediği bazı usul âlimlerinin amel ettikten sonra mukallidin taklîd ettiği görüşü terk edemeyeceği hususunda icma olduğunu söylediklerini nakletmektedir.¹⁰¹

İntikâl konusunda, ameli bir ölçü olarak dikkate almayan fıkıh âlimleri, hükümün nakzedilmesi gereken konuları dışarıda bırakarak intikalin sahasını genişletmekte yahut da bir takım farklı şartlar ileri sürerek bu sahayı daraltmaya çalışmaktadırlar. Fıkıh âlimlerinin bu konuda ileri sürdükleri şartlarda mukallidin sadece mezheplerin kendine kolay gelen hükümlerini tercih etme gayesiyle buna başvurmasının önüne geçilmesine yönelik yoğun bir çaba kendisini hissettirmektedir. Bu konuyu tartışan Maliki fakihî Muhammed b. İshak b. Ayyâş ez-Zenâtî (ö.618/1221) intikalin geçerli sayılabilmesi için üç temel şart ileri sürmüştür.

1. Mezheplerin farklı hükümleri icmâya muhalif olacak biçimde bir araya getirilmemelidir. Mehirsiz, şahitsiz ve velinin izni alınmaksızın kıyılacak bir nikâhî geçerli saymak, sözü edilen bu duruma bir örnek gösterilebilir. Ulaşılan bu hüküm, hiçbir mezhep tarafından müstakil bir şekilde savunulmamaktadır. Zinaya yol açması sebebiyle bu hükme karşı çıkıldığı ifade edilmektedir.¹⁰²

2. Bir kimsenin taklîd ettiği müçtehidin üstün olduğuna inanmasıdır. Nitekim körü körüne ve bağlı olduğu mezhebi bilmeden taklîd etmek caiz değildir.

3. Mezhepler arası yapılacak olan intikalin mezheplerin ruhsat hükümlerinden yararlanma gayesi ile yapılmamasıdır. Çünkü mezhepler, kişiyi cennete, hayra ve kişiyi mutluluğa eriştiren yollardan biridir. Kim bu yollardan birine girerse amacına ve gayesine ulaşacaktır.¹⁰³

¹⁰⁰ el-Erdebîlî, Cemâlüddîn (İzzüddîn) Yusuf b. İbrahim, *el-Envâr li'A'mâli' l-Ebrâr*, ts. III, 462.

¹⁰¹ ez-Zerkeşî, Ebû Abdullah Bedruddin Muhammed b. Bahadır b. Abdullah, *el-Bahru'l-Muhîr fi Usûli'l-Fıkıh*, VI, 320-321.

¹⁰² Karâfî, *Şerhu Tenkîhi'l-Fusûl*, s. 339.

¹⁰³ Karâfî, *Şerhu Tenkîhi'l-Fusûl*, s. 339.

Hanefi mezhebinin ulemasından İbn Emir el-Hâc'ın (ö.879/1474) bu şartları Zenatî'ye göre daha erken bir dönemde yaşamış olan Şâfiî Kadısı Ebu'l-Mehâsin Abdulvahid b. İsmail er-Rûyânî'ye (ö. 502/1108) yanlılıkla izafe ettiği görülmektedir. Zenatî'nin intikâl konusundaki yaklaşımı ibn Cüzey (ö. 741/1340) gibi Mâlikî uleması tarafından kabul görmektedir. Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi Saffarinî de yukarıda zikredilen üç şartı kabul etmekte ve isimlerini vermeden bu şartları muhakkik fıkıh âlimlerine izafe etmektedir.¹⁰⁴

İbn Emir el-Hâc İbn Dakik el-İyd'in (ö.702/1302) Rûyânî'nin intikâl için ileri sürdüğü şartlardan birincisini kabul ettiğini söyler. İbn Dakik el-İyd, er-Rûyânî'ye kabul ettiği ikinci şartı kabul etmeyip değiştirmiştir. Kendisi intikâlin caiz olması için üç temel şart bulunduğunu kabul etmektedir. Buna göre birincisi, taklîd edilecek hüküm mezheplerin farklı görüşlerinden icmâya muhalefet edecek biçimde bir araya getirilmemelidir. İkincisi, taklîd edilmemiş hüküm nakzedilmiş olmamalıdır. Üçüncüsü, intikâl dini hafife alan kolaycı bir tavırla gerçekleştirilmemelidir.¹⁰⁵

Zenatî'nin şartlarından ilk ikisini benimseyip kabul eden Abdullah b. İbrahim eş-Şenkitî (ö. 1233/1819) ise son şartı değiştirerek bunun yerine İzzeddin b. Abdusselâm (ö. 660/1262) gibi, hâkimin hükmünün zıt olmadığı konularda intikal yapılabileceği şartını ileri sürmektedir.¹⁰⁶

Her mezhebin nefse hoş gelen hafif hükümlerini araştırıp onları benimsemek konusuna gelince; bu meselede dikkate alınması gereken iki durum vardır: Biri her mezhebin hafif hükümlerini araştırıp seçmek, diğeri fıkhi mezhepleri oyuncak haline getirme maksadıyla saygısızlıktır. Bunlar başka şeylerdir, bunları karıştırmayıp aralarını ayırmamak gerekir. Çünkü ikincisi birincisinin ayrılmayan bir parçası değildir. Yani ikincisinin caiz olmaması birincisinin de caiz olmayacağını gerektirmez. Şu durumda fikhî mezhepleri kasıtlı olarak oyuncak haline getirmek kötü olduğu için caiz olmamakla birlikte, bu maksatla değil de her mezhebin hafif hükümlerini araştırıp seçmek caiz olabilir.¹⁰⁷ Çünkü mezhepleri hafife almaksızın sadece kolaylık amacıyla her ekolün kolay hükümlerini alıp seçmek yasak değildir ama kolaylıktır. Zira peygamberimiz karşılaştığı iki durumdan birini seçmek zorunda kaldığı zaman onların en kolayını seçerdi ve ümmeti hakkında en kolay ve hafif olanı tercih

¹⁰⁴ İbn Cüzey, İmam Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed el-Kelbi, *Tekribu'l-Vusul ile İlimi'l-Usûl*, yay.y., y.y., ts., s. 112; Aydın, "Taklid Kavramına dair Tartışmalardan Biri Olarak Mezhepler Arası İntikal Meselesi", s. 27.

¹⁰⁵ Zerkeşî, *el-Bahru'l-Muhîr fî Usûli'l-Fıkıh*, VI, 322.

¹⁰⁶ Şenkitî, *Neşrü'l-Bunûd*, II, 349-350.

¹⁰⁷ Seyyid Bey, *Medhal*, 307.

ederdi. Ashab-ı kiram'ı, görevlendirdiği vali ve kadılara halka kolaylık göstermelerini, nefret ettirecek taassuptan sakınmalarını öğütledi. Bundan ve "Allah sizin için kolaylığı ister zorluğu istemez"¹⁰⁸ ve "Allah sizin için hafif olanı ister"¹⁰⁹ ayetleri ile "Dininizin en hayırlısı kolay olanıdır"¹¹⁰ ve "Ben kolaylık üzere olan Hanif dini ile gönderildim"¹¹¹ hadisleri gibi bu hususta gelmiş olan birçok şer'i nasların işaretlerinden anlaşılmaktadır ki, şer'i hükümlerin hafife alma ve hakir görme amacı olmaksızın her mezhebin kolay hükümlerini almak caizdir.

İbnü'l-Hümâm, bazı İslam hukukçuların: "Bir mezhepten diğer mezhebe geçen kişi günahkârdır," ifadelerine cevaben; bir mukallidin gelecekte vuku bulacak durumlar hakkında: "Ben bütün meselelerde Ebû Hanife'yi taklîd ve onun sözleriyle amel etmeyi gerekli gördüm" demesi taklîd olmayıp aksine taklidi gerektiren bir vaatten ibaret olduğunu ifade ettikten sonra sözünü şöyle sürdürür: "Bir mezhepten diğer mezhebe intikal eden kişi günahkârdır, bunu yapması için bir özrü olması gerekir gibi sözler mezheplerin kolay hükümlerini halkın araştırmasını yasaklamak içindir."¹¹²

Sonuç

Müslümanın hayat ölçülerini belirten İslam hukuku, şer'î-amelî olan hükümlerle ilgili bütün konuları içine almaktadır. Biz de şer'î-amelî hükümlerden olan ve günümüzde sıkça rastlanan ve problem haline gelen telfik konusu ve telfik ile ilgili olan taklid, mezhepler arası intikal, tetebu'r-ruhas, teysir ve ihdasu Kavli's-salis gibi kavramlarını da açıklamaya çalıştık. Telfik konusu; taklid, mezhepler arası intikal, tetebu'r-ruhas, teysir ve ihdasu Kavli's-sâlis konularıyla her ne kadar bazı noktalarda benzerliği varsa da aslında her biri amelî cihette farklı konular olduğu gözlemlenmiştir.

Telfikin uygulanabilirliği ile ilgili olarak bu çalışmamızda şu sonuçlara varılmıştır:

Telfik meselesi ıstılahı olarak hicri yedinci yüzyılda, müçtehidler döneminden sonra ki mukallid döneminde ortaya çıkmıştır. Çünkü müçtehidler döneminde uygulamada telfik var olmasıyla beraber herhangi bir terimle anıl-

¹⁰⁸ Bakara, 2/85.

¹⁰⁹ Nisa, 4/27.

¹¹⁰ İbni Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed, eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsned*, IV, 338.

¹¹¹ el-Münâvî, Zeyneddin Muhammed Abdür-raûf b. Tâcül 'ârifin b. Nureddin Ali el-Haddâdî, *Feyzu'lKadir Şerhu'l-Câmi 'i's-Sağır*, Beyrut, 2002, III, 203.

¹¹² İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, V, 457.

mıyordu. İstilah olarak müteahhir fukahâ döneminde kullanılmış ve geliştirilmiştir.

İslam hukukçularının telfik'in hükmü konusunda üç temel görüşe ayrılmışlardır: birinci görüş mutlak manada telfiki caiz görenler; bu yaklaşıma göre telfikin yasak olması durumunda insanların zor duruma düşeceğini ve telfiki yasaklayan herhangi bir ayet ve hadis olmadığından dolayı telfikin mutlak manada caiz olduğu görüşünü benimsemişlerdir.

İkinci görüş telfiki mutlak anlamda caiz görmeyenler; bu akıma göre hak bir olduğu için kişi bir mezhebe ittiba ettiği zaman onun nazarında sahih olan mezhep, bağlı olduğu mezhep kanısında olması gerekir. Bir de telfiki caiz olduğuna dair herhangi bir delilin olmadığını ve dolayısıyla telfikin caiz olmadığı kanısına varmışlardır.

Üçüncü görüş ise; bazı şartları (amaç kolayca kaçmak olmamalı, yapılan telfik icmâya muhalif olmamalı ve telfikin zaruret halinde olması gerekir) öne sürerek ve bu şartların gerçekleşmesi dâhilinde telfikin caiz olacağını, aksi takdirde telfikin caiz olmayacağı görüşünü benimsemişlerdir.

Aslında iyi niyetle yapılan, nasların lâfız ve ruhuna aykırı olmayan telfikin caiz olabileceğini öne süren bilginlerin görüşlerinin daha isabetli olabileceği kanaatindeyiz. Dolayısıyla zaruret ve meşakkat durumlarda oluşan telfikin caiz, kolayca kaçma, islam fıkhını hafife alma ve şahsî çıkar amacı güdülerek yapılan telfikin caiz olmadığını ifade edebiliriz.

Kaynakça

- Akgündüz, Ahmet, "İntikal", *DİA*, XXII, 353-356.
- el-Âmidî, Ebû Hasan Seyfüddîn Ali b. Ebî Ali, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, Beyrut, ts.
- el-'Atibî, Gazi b. Mürşid Halef, *et-Tefkik beyn'l-Mezâhib ve 'Alâkatuhu bi Teysîr el-Fetvâ*, Riyad, 2007.
- Aydın, Ahmet, "Taklid Kavramına dair Tartışmalardan Biri Olarak Mezhepler Arası İntikal Meselesi", *ŞÜİFD*, 2013/1 yıl, IV, sayı: 7.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, *İctihadın Bağlayıcılığı Meselesi ve Fıkıh Mezheplerine Bağlanmanın Anlamı*, Usul İslam Araştırmalar, 2004.
- _____, "Ruhsat", *DİA*, 2008, XXXV, 207.
- Dusuří, Câsım Fuheyd, *Zecrû's-Sufehâ 'an Tettebbu'Ruhesi'l-Fukahâ*, Beyrut, 1992.
- Düsûkî, Şemseddin Şeyh Muhammed Urfa, *Haşiyetü'd-Desûkî ala Şerhi'l-Kebîr*, Daru İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, Kahire, ts.
- ed-Dimyâtî, Ebî Bekr Osman b. Muhammed Şettâ el-Bekrî, *İânetu-Talibîn*, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, I. Baskı, Beyrut, 1415.
- el-İsnevî, Abdürrahim b. Hasan eş Şâfîf, *Süllemü'l-Vusûl Şerhu Nihâyetu's-Su'l*, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 2009.
- el-Ensârî, Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed, *Hâşîye 'alâ Şerhi Cem'i'l-Cevâmi' lil'Mahallî*, Beyrut, 1995.
- el-Erdebîlî, Cemâlüddîn (İzzuddîn) Yusuf b. İbrahim, *el-Envâr li'A'mâli'l-Ebrâr*, ts.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ min İlimi'l-Usûl*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2009.
- Halid Hasan, *el-Kavlu's-Sedîd fî Ba'zi Mesâil'il-İctihâd ve't-Taklîd*, yy. , Suudi Arabistan, 2006.
- el-Haskefî, Muhammed b. Ali, *ed-Dürrü'l-Muhtâr Şerh Tenvîri'l-Ebsâr*, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 2002.
- el-Helvanî, Şihâbuddîn Ahmed b. İsmail, *el-Vesm fil-Veşm*, (Thk: Ahmed Berak), Matbuatu Nercis, Riyad, 1426.
- Heyet, *el-Mu'cem'ül- Vasîf*, Mektebetü's-Şûruki'd-Düveliyye, 2004.
- el-Heytemî, Şihâbuddîn b. Ahmed b. Muhammed b. Ali İbn Hacer *el Fetâva'l-Fıkhiyye el- Kübrâ*, Daru's-Sadr, Beyrut, 1997.

- el- Hindî, Muhibullah b. Abduşekûr *Musellu-Subût*, Matbuatu Bûlâk, I. Baskı, 1322.
- el-Hüseynî, M.Reşid Rıza, *İslam'da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri*, (trc.: Hayrettin Karaman), Ankara, 1974.
- İbn Abidîn, Seyyid Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz, *Haşiyet'ül-Reddû'l Muhtar âle'd-Düleri'l- Muhtar*, Matbuatu Mustafa Elbanî el- Halebî, II. Baskı, Mısır, 1386.
- İbn Cüzey, İmam Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed el-Kelbi, *Tekribu'l-Vusul ile İlmî'l-Usûl*, yay.y.y.y., ts.
- İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed, eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsned*, Mısır, ts.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm, el-Endelüsî el-Kurtubî ez-Zâhirî, *el-İhkâm fi Usûli'l-ehkâm*, Mektebetü'l Asriyye, Beyrut, 1405.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrem, *Lisânu'l-'Arab*, Daru Sâdir, III. Baskı, Beyrut, h.1414.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâluddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1316.
- _____, *et-Tahrir fi Usûli'l Fıkıh*, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut.
- İzmirli, İsmail Hakkı, *İlmü'l-Hilâf*, Darı Saadet, İstanbul, 1912.
- el- Karâfî, Ebu'l Abbas Şihâbuddîn Ahmed b. İdris b. Abdurrahman el- Malikî, *Şerhu Tankihu'l-Fusûl*, (Thk: Taha Abdürraûf), Daru'l Fikr, I. Baskı, Kahire, 1393.
- Karaman, Hayreddin v.diğ., *İlmihal İman ve İbadetler*, Ankara, 2006.
- _____, *İslam Hukukunda İctihat*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010.
- _____, *İctihat Taklid ve Telfik Üzerine Dört Risâle*, İstanbul, 2002.
- Kaya, Eyyüp Said, "Telfik", *DİA*, 2011, XL, 401-402.
- _____, "Taklid", *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX, 461-465.
- _____, *Mezheplerin Teşekkülünden Sonra Fıkhi İstidlal*, (basılmamış doktora tezi), MÜSBE, 2001.
- el-Kurtubî, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, *el Muhallâ bil Asâr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010.
- el-Merdâvî, Alâuddîn Ebu'l Hasan Ali b. Süleyman, *El-İnsaf Fi Marifeti er-Racih mine'l Hilaf*, (Thk: Abdullah Türkî), Daru'l Hicret, 1416.
- el- Murûvî, Muhammed b. Abdülazim, *Kavli Sedîd fî Ba'zi Mesâil'il-İctihâd ve't-Taklîd*, (Thk: Câsim Yasin), Daru-Da'vet, Kuveyt, I. Baskı, 1408.

- Muhammed Emin Padişah, *Teysîr-Tehrîr*, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut.
- el-Münâvî, Zeyneddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcül 'ârifin b. Nureddin Ali el-Haddâdî, *Feyzu'lKadir Şerhu'l-Câmi 'îs-Sağîr*, Beyrut, 2002.
- Ölmez, Sadi, *Mezhepler Arası Tefik ve Ulemanın Tefik İle İlgili Görüşleri*, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), YYU, 2016.
- Pezdevî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed, *Kenzü'l-Vüsûl ilâ Ma'rifeti'l-Usûl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkadir, *Muhtârû's-Sihâh*, Mektebu Lubnan, Beyrut, 2006.
- Remuyî, Abdülkerim, *Tağayyuri'l Fetvâ bi Tağayyuri'l İctihâd*, Daru'l-Kutubi'l İlmiyye, 1971.
- Sefârinî, Muhammed b. Ahmed, *Risaletu Sefârinî fil Tefik*, (Thk: Abdülaziz Dâhîl), Daru's-Samî', I. Baskı, Riyad, 1418.
- es-Sa'îdî, Abdullah b. Muhammed b. Hasan, *et- Tefik ve Hukmuhu fi'l Fikhi'l İslamî*, yy.
- Senhurî, Abdurrezzâk Ahmed, *et-Tefik beyne Ahkâmi'l-Mezâhib*, el-Mü'temeru'l-Evvel li-Mecme'i'l-Buhûsi'l-İslamiyye.
- Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed, *Usûlü's-Serahsî*, Beyrut, 2005.
- Seyyid Bey, *Medhal*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1914.
- Şâtıbî, İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Lahmî, *el-Muvâfakât*, Daru İbn Affân, 1997.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhim b. Ali b. Yusûf, *el Mühezzeb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2004.
- Zuhaylî, Vehbe, "Mezhep Hükümlerinin En Kolayını Almada Kurallar", (çev. M. Nurullah Aktaş), İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2006, sayı: 7, s. 397-432.
- _____, *el-Fikhu'l-İslâm ve Edilletuhu*, Daru'Fikr, Dımaşk, 1986.

The Theory of Telfiq in Islamic Jurisprudence

Citation / ©- Demirtaş, E. - Sizgen, İ. (2018). The Theory of Telfiq in Islamic Jurisprudence, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 18 (1), 535-567.

Abstract- *Islamic Law is a vibrant, dynamic and effective law. Islamic law has taken this dynamism from the case-law of scholars. As a matter of fact, "The change of the provisions can not be denied by the change of the time", which takes place in the law of the Mejlle and which the scholars give importance, expresses this clearly. From the juristical- applied provisions and the telfiq which has become a problem in our age and it is understood that although the texts such as imitation, inter-sectarian transfer, tetebbu'r-ruhas, teysir, and ihdasu Kavli's-salis (the third view revealing) are basically the same as each other, it is understood that these concepts are opposite to each other in the applied dimension. The telfiq, which means to unite different opinions and judgments, has been a subject that has been debated among proceduralists since the seventh century. The telfiq, which is an issue based on ijtiħad in Islamic Law, is usually mentioned in the imitation of the books of the methods. Therefore, the telfik is divided into two parts, ijtiħad and taqlid. İsmail Hakkı İzmirli dealt with the telfiq in two parts, in one case and in two cases. Sayyid Bey divided the telfiq into two; suitable for ijma and not suitable. After the period of the mujtahids, telfiq was referred in practice and it was also accepted by Islamic scholars as long as this practice did not undervalue religion's provisions. There are also scholars who claim that the application of the telfiq is not permissible. However, their attitude has been criticized with expressions such as extremism and bigotry, and the telfiq was accepted by scholars, provided that it is not contrary to the spirit of the main texts.*

Keywords- *Telfiq, taqlid, ijtiħad, Islamic law, teysir*